

ІНТЕГРОВАНА УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ: ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЛОКАЛЬНІ РІШЕННЯ В ЕПОХУ НООСФЕРИ

У статті визначено глобальні виклики сучасного світу в епоху формування ноосфери. Обґрунтовано теоретико-методологічні складові синергетичного розвитку інтегрованої управлінської звітності як відповіді на інформаційні запити економіки та суспільства. Сформовано Матрицю складових розвитку інтегрованої управлінської звітності економічних суб'єктів, яка включає 9 елементів та визначає структуру такої звітності. Виокремлено 7 базових критеріїв, за якими слід оцінювати ефективність кожного звіту та інтегрованої управлінської звітності в цілому. Визначено вимоги користувачів до інтегрованої управлінської звітності.

Ключові слова: *інтегрована звітність, управлінський звіт, інформація, ноосфера, економіка знань, бухгалтерська звітність, фінансова звітність, управлінський облік, інформатизація суспільства, соціальний звіт, соціальна відповідальність.*

Економічні перетворення, що відбуваються у світі, стали важливою передумовою проведення наукових досліджень, пов'язаних з розробкою та впровадженням принципово нових підходів щодо інформаційного забезпечення користувачів в управлінні. Відкритість, нестабільність, динамічність і самоорганізація світової та вітчизняної економіки та непередбачуваність кліматичних умов потребують відповідного інформаційного забезпечення, створення якого можливе за умови перегляду традиційних підходів до підготовки управлінської звітності.

Серед глобальних викликів сучасного світу слід відзначити такі (рис. 1): соціальні мережі, бренди, віртуалізація, майбутнє роздрібних продаж, корпоративна соціальна відповідальність, війна за таланти, глобальна комп'ютеризація, демографічні зміни, значні витрати на інформацію в економіках, що занепадають, зростання безробіття, нові течії в нестабільній економіці, значні обсяги інформації, глобальні мережеві поставки, глобальне розбалансування, посилення тиску на ринки, зростання стратегій для нестабільних ринків.

Еволюція економічних відносин характеризується зміною інформаційних пріоритетів суб'єктів таких відносин. Залежно від існуючих умов функціонування, статусу та конкретних потреб користувачів віддається перевага певним видам інформації. При цьому спосіб надання облікової інформації константний – у вигляді бухгалтерської звітності. На думку істориків, початок складання звітів належить приблизно до четвертого тисячоліття до нашої ери, коли стародавні цивілізації Близького Сходу почали створювати високоорганізовані держави та налагоджувати господарську діяльність [1, с. 22].

Проведений критичний аналіз наукових та практичних джерел [2–24] щодо адекватності сучасних концепцій формування управлінської звітності інформаційним вимогам системи управління свідчить про наявність суттєвої проблеми створення та практичного застосування звітності користувачами, яка потребує негайного вирішення.

Для переконливості наведу думки різних авторів. Г. Брукінг, розглядаючи питання використання бухгалтерської звітності в умовах формування інтелектуального капі-

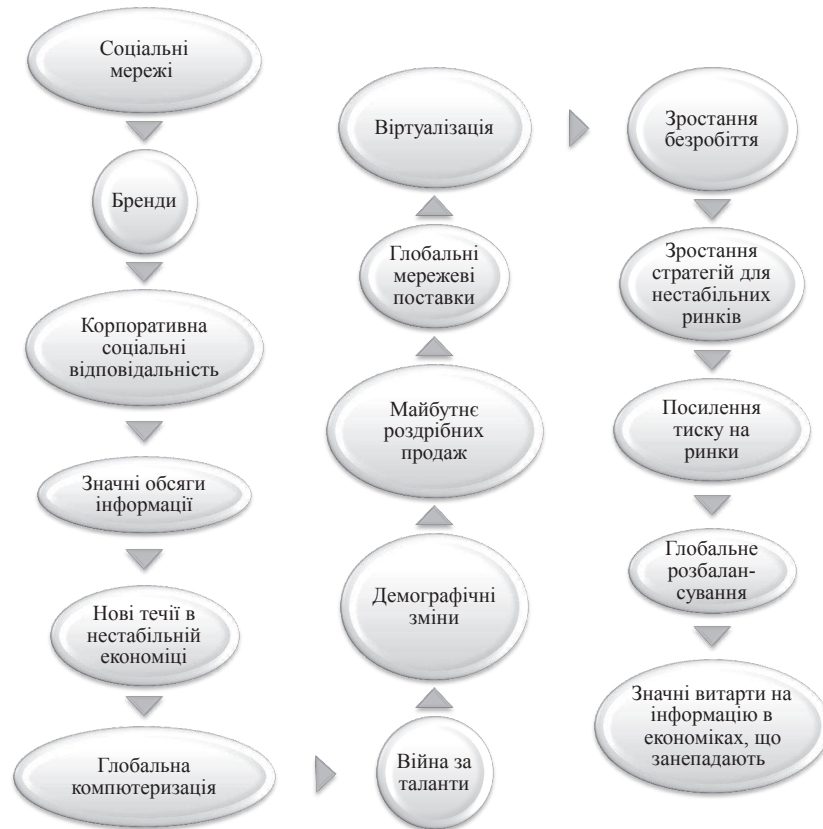

Рис. 1. Глобальні виклики сучасного світу

талу, зазначає, що систему формування бухгалтерської звітності необхідно переглядати так, щоб вона відображала потреби компаній третього тисячоліття [7, с. 260].

О. Адамик [8, с. 116] привернула увагу до питання надання в бухгалтерських звітах облікової інформації про умовно нові для українських підприємств об'єкти обліку (цінні папери, нематеріальні активи, інфляцію, валютні операції, гудвіл тощо). Відображення інформації про такі об'єкти потребує вдосконалення методів спостереження, вимірювання, систематизації та узагальнення інформації про їх стан і рух в бухгалтерській звітності.

Є.В. Мних підкреслює неспроможність сучасної бухгалтерської звітності задовольняти потреби управління, оскільки за даними соціологічної експертизи 90% ведення облікових робіт на господарюючих та негосподарюючих об'єктах налаштоване на податкове декларування та податковий контроль [9, с. 32].

Вивчення спеціальної літератури свідчить, що цілісного наукового дослідження з цієї проблеми вітчизняними авторами не проведено.

Так, В.В. Сопко, розглядаючи бухгалтерську звітність в управлінні підприємством зосереджує увагу виключно на фінансовій бухгалтерській звітності [10, с. 445–501], колективом авторів на чолі з Ю.А. Кузьмінським при визначенні теоретичних та практичних основ бухгалтерського обліку, що пов'язанні з діяльністю українських суб'єктів господарювання, також вивчаються питання складання лише фінансової звітності [11, с. 520–612], В.М. Добровський з огляду на те, що основним видом звітності підприємств, на його думку, є фінансова звітність, головну увагу, під час викладення основ побудови та загальних вимог до звітності підприємств, зосереджує на фінансо-

вій звітності [12, с. 9–12]. Однак, як зазначає В.В. Сопко, бухгалтерська звітність включає не тільки фінансову звітність, а й інші форми звітності [13, с. 451].

Українські науковці Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська при розгляді ролі та значення інформації для прийняття управлінських рішень виокремлюють принципи розробки та використання внутрішньої бухгалтерської звітності та фінансової бухгалтерської звітності [5, с. 410–444], що свідчить про можливість використання в такому контексті різних концептуальних засад їх складання та не сприяє забезпеченню належного рівня якості такої інформації.

Заслуговує на увагу дослідження П.Я. Хомина, в якому автором викладено напрями формування системи звітності сільськогосподарських підприємств та її облікового забезпечення з урахуванням особливостей діяльності підприємств і потреб інформаційного забезпечення управлінської діяльності в сільському господарстві та узгодженням тріади: а) науково обґрунтовані інформаційні запити зовнішніх і внутрішніх користувачів; б) формування системи звітних показників, які адекватно відображають реальний стан і процеси виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств; в) облікове забезпечення звітності відповідно до теоретичного обґрунтування її змісту та практичних можливостей обліку [6]. Використання автором виключно системного підходу до вирішення цієї проблеми обмежує можливості впровадження отриманих результатів дослідження, оскільки в них не враховується можливість багатоваріантного розвитку агропромислових підприємств в нестійкому економічному середовищі їх функціонування з урахуванням статистичних і динамічних законів та закономірностей, що має визначальний характер для загальної еволюції економіки.

Таким чином, існуючі глобальні виклики сучасності вимагають уточнення та удосконалення теоретико-методологічних засад підготовки управлінської звітності для їх адаптації до сучасних потреб системи управління в контексті забезпечення користувачів якісною інформацією шляхом синергії такої звітності та створення інтегрованої управлінської звітності.

Синергія управлінської звітності – підвищення ефективності такої звітності в контексті комплексного інформаційного забезпечення її користувачів у результаті з'єднання, інтеграції окремих її складових – звітів у єдиний комплекс.

В основу забезпечення синергії інтегрованої управлінської звітності слід покласти застосування синергетичного підходу, який дозволяє знайти ефективні шляхи управління нестабільними системами, зокрема, й комплексом управлінських звітів. Цей підхід зорієнтований на пізнання закономірностей самоорганізації складних об'єктів в умовах хаотичного спонтанного структурування. Загальні теоретичні засади щодо синергетичного розвитку бухгалтерського обліку в хаотично структурованій економіці було обґрунтовано раніше [19].

В аспекті підготовки інтегрованої управлінської звітності синергізм обумовлює зростання ефективності інформатизації системи управління та суспільства в цілому. При цьому треба виходити з інформаційних потреб користувачів такої інформації та враховувати особливості розвитку суспільства.

За умов використання синергетичного підходу звітність повинна розглядатися як відкритий комплекс, який визначається зовнішнім та внутрішнім середовищем системи управління суб'єкта господарювання, в межах якого він існує, що забезпечить її:

- 1) самоорганізацію;
- 2) зв'язок із зовнішнім світом;
- 3) нелінійність – можливість змінюватися.

Отже, синергія в застосуванні до інтегрованої управлінської звітності передбачає необхідність комплексного врахування різних рівнів і форм зв'язків між компонентами бухгалтерської звітності (бухгалтерськими звітами) та системи управління, еволюція яких посилює їх цілісність і ефективність, можливість багатоваріантного розвитку в нестійкому економічному середовищі функціонування суб'єктів господарювання з

урахуванням статистичних і динамічних законів та закономірностей, що має визначальний характер для загальної еволюції компанії та суспільства в цілому.

Таким чином, базування на синергетичному підході забезпечує *запуск механізмів самоорганізації та самодобудови* щодо підготовки інтегрованої управлінської звітності, які передбачають видалення всього зайвого, надлишкового в цій системі, упорядкування процесів та зв'язків між її елементами й залишення лише найсильніших (або найефективніших, оптимальних) у результаті чого і здійснюється вихід на відносно стійкі та прості структури таких звітів.

Інакше кажучи, застосування синергетичного підходу до підготовки інтегрованої управлінської звітності сприяє її загальному динамічному й еволюційному розвитку в сучасному нестабільному економічному середовищі, у тому числі в умовах наявності кризових явищ в економіці та їх подолання.

Досягнення синергії інтегрованої управлінської звітності можливо забезпечити використанням єдиної концептуальної основи узагальнення облікової інформації в усіх без винятку формах звітності підприємств.

Під концепцією інтегрованої управлінської слід розуміти сукупність поглядів, спосіб розуміння, тлумачення процесу узагальнення облікової інформації в такій звітності, провідну ідею системної теоретико-методологічної характеристики цього процесу, що визначає стратегію дій у здійсненні реформ для досягнення інтегрованості управлінської звітності з метою комплексного інформаційного забезпечення зовнішніх та внутрішніх користувачів у процесі управління компаніями.

У сучасних умовах існування підприємств користувачі звітності потребують якісної облікової інформації про їх діяльність. У цьому контексті доречно при підготовці інтегрованої управлінської звітності визначати відповідні параметричні засади, виходячи із існуючих завдань, для вирішення яких надається звітність. Такі параметричні засади повинні поширюватися на всі без винятку бухгалтерські звіти всіх суб'єктів господарювання незалежно від їх форми власності.

Дослідження параметричних засад підготовки інтегрованої управлінської звітності має ґрунтуватися на вивченні таких питань:

- узгодження значень параметрів: сфер застосування інтегрованої управлінської звітності, призначення інтегрованої управлінської звітності, система цілей, для досягнення яких буде використовуватися інтегрована управлінська звітність;
- формування вимог користувачів до інтегрованої управлінської звітності;
- визначення методів, які необхідно застосовувати для підготовки інтегрованої управлінської звітності.

При створенні параметричних засад підготовки інтегрованої управлінської звітності, на думку Д. Миддлтона, про існування двох положень, які дозволяють правильно складати звіти: загальні поняття та бухгалтерські методи [20, с. 37].

Для досягнення мети інтегрованої управлінської звітності при її складанні необхідно перш за все чітко визначити такі параметри:

- 1) призначення інтегрованої управлінської звітності,
- 2) сфери застосування;
- 3) система цілей, щодо досягнення яких надається той чи інший звіт.

Обов'язковою умовою при цьому є формування компромісних значень таких параметрів. Загалом цей компроміс повинен бути вирішальним при розробці теоретичних та практичних напрямів підготовки управлінських звітів.

У протилежному випадку існує велика ймовірність застосування герменевтичних прийомів для інтерпретації інтегрованої управлінської звітності, що є негативним фактором при прийнятті управлінських рішень. Герменевтика (від грецьк. «Hermeneutikos» – «той, що пояснює, витлумачує» – вчення про принципи інтерпретації текстів), є поширеним в юридичній сфері методом інтерпретації, який передбачає тлумачення текстів. Використання герменевтики щодо інтегрованої управлінської звітності суттєво знижує її якість та корисність з огляду на виконання нею інформа-

ційної функції. Можливість використання спірних герменевтичних прийомів при інтерпретації інтегрованої управлінської звітності зумовлює прийняття неефективних управлінських рішень, які спираються на недостовірну з огляду на досягнутий рівень інтерпретації інформацію. Тому при поданні інтегрованої управлінської звітності мають бути чітко визначені всі концептуальні параметри (сфера застосування, призначення, система цілей), які було застосовано при її складанні.

Спираючись на визначені глобальні виклики сучасного світу, загальна Матриця складових розвитку інтегрованої управлінської звітності економічних суб'єктів може включати 9 елементів, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Матриця складових інтегрованої управлінської звітності (авторська розробка)

<i>Оцінка майбутніх витрат при прийнятті управлінських рішень</i>	<i>Збалансована система показників у стратегічному управлінні економічним суб'єктом</i>	<i>Інформація соціального спрямування при прийнятті соціальних рішень</i>
<i>Облікова політика в трансфертному ціноутворенні</i>	<i>Сучасний інструментарій управління корпоративною культурою економічного суб'єкта</i>	<i>Інформація в управлінні ризиками економічного суб'єкта</i>
<i>Інформація для управління вартістю економічного суб'єкта</i>	<i>Інформація для прийняття екологічних рішень</i>	<i>Якість облікової інформації та бухгалтерського обліку</i>

Запропонована Матриця може бути покладена в основу побудови структури таких звітів для компаній, оскільки враховує 9 ключових інформаційних напрямів, що враховують потенційні інформаційні потреби користувачів, а саме: потреба в оцінці майбутніх витрат при прийнятті управлінських рішень (прогнозний напрям); інформаційне забезпечення бухгалтерським обліком трансфертного ціноутворення (відповідь на виклики щодо глобальних мережевих поставок, нестабільності на ринках); потреба в управлінні вартістю економічного суб'єкта (як напрям зниження рівня інформаційної ентропії та впливу загальної економічної нестабільності); збалансована система показників (як інформаційна підтримка стратегічного рівня управління компаніями); інформаційне забезпечення управління корпоративною культурою (управління дійовим інструментом стабільності та розвитку); інформаційна підтримка прийняття екологічних рішень (як напрям управління тиском зовнішнього середовища); інформація соціального спрямування (як відповідь на виклик суспільства щодо посилення корпоративної соціальної відповідальності); інформаційна підтримка управління ризиками (як напрям зниження рівня непередбачувальності, зокрема через прогнозування); якість облікової інформації та бухгалтерського обліку (виступає як ґрунтвна основа довіри до звітності в цілому).

У свою чергу, його якість визначається рівнем зменшення інформаційної асиметрії, невизначеності у її одержувача. Як справедливо довів у своїй праці Дж. Акерлоф [21], якість та невизначеність є взаємопов'язаними. Таким чином метою управлінського обліку є зменшення інформаційної ентропії (невизначеності або непередбачувальності інформації). Зменшення рівня невизначеності у користувача інформацією визначає рівень інформаційної насиченості повідомлення.

Таким чином, ефективність інтегрованої управлінської звітності визначається досягнутим рівнем забезпечення нею інформаційної спроможності користувачів. Проведене попереднє дослідження дозволило виокремити 7 базових критеріїв, за якими слід оцінювати ефективність кожного звіту та звітності в цілому (рис. 2).

Дослідження цього питання дозволило виокремити значну кількість вимог щодо інтегрованої управлінської звітності, які висуваються в науковій та практичній літературі, та констатувати складність їх застосування у зв'язку з відсутністю напрацьован

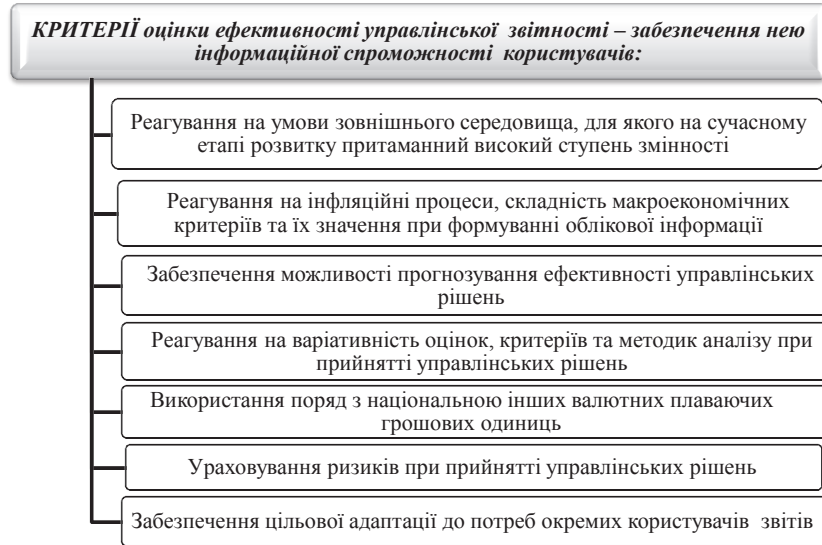

Рис. 2. Критерії оцінки ефективності інтегрованої управлінської звітності (авторська розробка)

щодо їх загальної систематизації. Лише в окремих спеціальних джерелах узагальнено певні вимоги до визначених видів бухгалтерської звітності.

Так, щодо до фінансової бухгалтерської звітності сформульовано вимоги користувачів на рівні МСФЗ, вітчизняних П(С)БО та GAAP.

За МСФЗ у цьому контексті визначено такі якісні характеристики фінансових звітів: зрозумілість, доречність, достовірність (конкретизовано характеристиками: правдиве подання, превалювання сутності над формою, нейтральність, обачність, повнота), зіставність [3, с. 28–31].

Вітчизняним П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначено аналогічні вимоги: зрозумілість, доречність, достовірність та зіставність [44].

Більш прагматичними та практично зрозумілими є вимоги, сформульовані у вигляді критеріїв Радою із стандартів фінансового обліку США: звіти повинні «мати відношення до справи», бути надійними та зіставними [4, с. 51]. Під такою, що має відношення до справи, розуміється своєчасна інформація, спроможна впливати на прийняття рішень.

Для досягнення надійності інформація, що надається у фінансової звітності, повинна правдиво відображати вплив подій на економічне становище господарської одиниці. Цей критерій наближений до вимоги «достовірність». Однак надійність передбачає, що у випадку неможливості точно визначити деякі показники фінансової звітності, треба використовувати обґрунтовані оцінки. Тому з огляду на широке урахування потреб користувачів, використання критерію «надійність» більш обґрунтоване.

Рада також вимагає, щоб фінансова звітність надавалась із дотриманням принципу єдності та була зіставною зі звітністю інших компаній. В аспекті зіставності слід враховувати думку Делегації Європейської комісії в Україні [22, с. 4], що на цей час фінансові звіти базуються на принципах і процедурах, які можуть широко варіювати від країни до країни і навіть у межах однієї країни залежно від правил, які було використано, тому обов'язковим звітам може бракувати саме зіставності.

При подальшому тлумаченні в МСФЗ, вітчизняних П(С)БО та GAAP перелічені вимоги розглядаються як якісні характеристики інформації, що обумовлює неоднозначність їх розуміння.

В.Ф. Палій при дослідженні питань щодо внутрішньої бухгалтерської звітності перераховує такі вимоги користувачів: доцільність, об'єктивність та точність, оперативність, кратність, зіставність звітності, адресність, ефективність, гнучкість та однорідність структури, зрозумілість та оглядовість інформації, оптимальна частота надання, придатність для аналізу та оперативного контролю [23, с. 769–770]. При цьому невирішеним залишається питання можливості та умов застосування таких вимог до бухгалтерської звітності загалом.

У контексті формування інтегрованої управлінської звітності та узгодження тлумачення доцільно використовувати такі.

Зрозумілість передбачає подання інтегрованої управлінської звітності, яка зрозуміла користувачам. При дотриманні цієї вимоги необхідно виходити з того, що користувачі інтегрованої управлінської звітності володіють відповідними знаннями з бізнесу, менеджменту та бухгалтерського обліку і мають бажання вивчати облікову інформацію, яку наведено у звітах, з належною ретельністю. Інакше кажучи, інтегрована управлінська звітність повинна бути зрозумілою користувачам, якщо вони мають достатні знання й зацікавлені у сприйнятті цієї звітності.

Інтегрована управлінська звітність підприємств має бути доречною. *Доречність* є провідною вимогою щодо звітності, оскільки саме доречність визначає потребу системи управління у звітах. Критеріями доречності є наявність зв'язку інтегрованої управлінської звітності з цілями, що стоять перед користувачами, надання у звітності релевантної облікової інформації, забезпечення для системи управління можливості регулювання діяльності суб'єкта господарювання на основі отриманої із звітів інформації.

Надійність інтегрованої управлінської звітності підприємств визначається відсутністю в ній суттєвих помилок та упередженості. З метою забезпечення достовірності інтегрованої управлінської звітності в аспекті її правдивого подання доцільно деталізувати цю вимогу через поділ на дві складові:

- вірогідність інформації інтегрованої управлінської звітності;
- обґрунтованість інтегрованої управлінської звітності.

Під *вірогідністю* інформації інтегрованої управлінської звітності слід розуміти вимогу користувачів щодо безпомилкового формування звітності згідно з методологією, відсутність помилок і відхилень від встановленої концептуальної основи підготовки таких звітів, у тому числі на міжнародному рівні, в межах законодавчого та нормативного поля держав.

Під вимогою користувачів щодо *обґрунтованості* інтегрованої управлінської звітності слід розуміти те, що звітність повинна складатися на підставі облікової інформації, яка відображена в первинних документах.

Застосування вимоги щодо *нейтральності* інтегрованої управлінської звітності підприємств забезпечує відсутність впливу на прийняття рішень або на судження користувачів з метою досягнення заздалегідь визначеного результату.

У контексті необхідності задоволення вимоги щодо *обачності* при складанні інтегрованої управлінської звітності доцільно відображати в ній інформацію про активи та доходи підприємства, які оцінені з позиції запобігання їх завищенню та облікової інформації про зобов'язання і витрати суб'єкта господарювання, при оцінці яких застосовані такі методи оцінки, що запобігають їх заниженню. Інакше кажучи, інтегрована управлінська звітність повинна відображати реальний потенціал підприємства в оцінювальному аспекті.

Ще однією з провідних вимог щодо інтегрованої управлінської звітності є її *повнота*. Під повнотою розуміємо необхідність одержання користувачами всієї інформації, потрібної для здійснення функцій управління, та юридичну повноцінність наданої у звітах інформації.

Зіставність інтегрованої управлінської звітності дозволяє порівнювати інформацію за визначені терміни та виявляти тенденції існуючих змін через порівняння по-

казників, що забезпечується системністю складання бухгалтерської звітності. Вимоги щодо зіставності інтегрованої управлінської звітності обумовлені необхідністю узагальнення інформації, наприклад, окремих сегментів у межах підприємства, або окремих підприємств у межах холдингів та корпорацій. Тому користувачі повинні встановлювати єдині форми звітів, правила їх складання та надання як в локальних межах, так і в масштабах держави. Однак можливість дотримання цієї вимоги з погляду на динамічність та мінливість економічного середовища потребує окремого дослідження.

Крім того, інтегрована управлінська звітність повинна бути *своєчасною*, тобто надаватися тоді, коли вона є необхідною користувачам. У протилежному випадку надання звітності буде недоцільним.

Однією з важливих вимог є *економічність (ефективність)* інтегрованої управлінської звітності, тобто користь від отриманої зі звітів облікової інформації для системи управління повинна перевищувати витрати на їх підготовку. Так, Я.Д. Крупка зазначає [24, с. 90], що співвідношення «витрати – результат» в інформаційній сфері вважається однією з найважливіших характеристик облікової інформації. Використання всеосяжного обмеження «вигода вище від витрат» дає змогу встановити глибину та необхідний ступінь деталізації облікової інформації щодо об'єкта, відносно якого вона надається у звітності.

У спеціальній літературі викладено значну кількість інших вимог користувачів щодо звітності, які є або спорідненими за суттю або взаємовиключними одна щодо одної, що ускладнює їх використання при складанні бухгалтерської звітності.

У цілому визначені глобальні виклики сучасного світу в епоху формування ноосфери вимагають формування принципово нових підходів до інформаційної підтримки управлінських рішень. Обґрунтовані теоретико-методологічні складові синергетичного розвитку інтегрованої управлінської звітності як відповідь на інформаційні запити економіки та суспільства дозволили сформувати Матрицю складових розвитку інтегрованої управлінської звітності економічних суб'єктів, яка включає 9 елементів та визначає структуру такої звітності. Використання запропонованих 7 базових критеріїв, за якими слід оцінювати ефективність кожного звіту та інтегрованої управлінської звітності в цілому уможливує досягнення високого рівня інформаційного насичення користувачів з урахуванням не тільки існуючих але й потенційних потреб. Чітке дотримання визначених вимог користувачів до інтегрованої управлінської звітності сприяє не тільки оптимізації її формування, але й створенню принципово нової ментальної парадигми управління економічними суб'єктами та сприйняття й розуміння світу загалом.

Список використаних джерел

1. Аудит Мономери / [Филипп Л. Дерму, Генри Р. Дженик, Винсент М. Орейли и др.]; пер. с англ. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
2. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності. 2004 // [пер. з англ. / за ред. С.Ф. Голова]. – К.: ФПБАУ, 2005. – І ч. – 1304 с.
4. Лав Винсент Дж. Пособия Эрнст энд Янг. Как понимать и использовать финансовую отчетность / Лав Дж. Винсент; [пер. с англ. с дополнениями]. – М.: Джон Уайли энд Санз, 1996. – 352 с.
5. Бухгалтерський управлінський облік: підручник для студентів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / [Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малога, Л.В. Чижевська]; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – [2-е перероб. і доп.]. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 480 с.
6. Хомин П.Я. Формування системи звітності сільськогосподарських підприємств та її облікового забезпечення: автореф. дис. ... докт. економ. наук / П.Я. Хомин. – К., 2004. – 30 с.

7. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг; [пер. с англ.]. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.: с ил.
8. Адамик О. Податкові розрахунки і звітність у системі бухгалтерського обліку / О. Адамик // Галицький економічний вісник. – 2004. – № 2. – С. 116–125.
9. Мних Є.В. Становлення і перспективи розвитку сучасної системи бухгалтерського обліку і аудиту в Україні / Є.В. Мних // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – № 1. – С. 32–37.
10. Бухгалтерський облік для економістів і правознавців: навч. посіб / [Л.Є. Берадзе, Т.А. Бондар, М.О. Воронова та ін.]; за заг. ред. Ю.А. Кузьмінського. – К.: КНЕУ, 2007. – 648 с.
11. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб / В.В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
12. Добровський В.М. Звітність підприємств: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.М. Добровський. – К.: КНЕУ, 2001. – 195 с.
13. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: поняття, сутність: Доповіді та тези доповідей, виголошені на між нар. наук.-практ. конф. 2–24 листопада 2000 р. «Розвиток науки про бухгалтерський облік» / В.В. Сопко // Вісник ЖІТІ – Житомир, 2000. – № 12. – С. 51–60.
14. Chesbrough H. The role of business model in capturing value from innovation: evidence from Xerox Corporation's technology spinoff companies / H. Chesbrough, R.S. Rosenbloom // *Industrial and Corporate Change*. – 2002. – P. 529–555.
15. Hirschheim, R. Detours in the Path toward Strategic Information Systems Alignment / R. Hirschheim, R. Sabherwal // *California Management Review*. – 2001. – № 44 (1). – P. 87–108.
16. Kandt R.K. Organizational Change Management Principles and Practices [Електронний ресурс] / R.K. Kandt // Profes 2002: Fourth International Conference on Product Focused Software Process Improvement Rovaniemi, Finland. – 2002. – Режим доступу: <http://trs-new.jpl.nasa.gov/dspace/bitstream/2014/10570/1/02-2625.pdf> 56
17. Chambers R.J. The relationship between accounting and financial management / R.J. Chambers // *The Australian Accountant*. – 1950. – № 20. – P. 333–355.
18. Caldwell Bruce. Missteps, miscues: Business Reengineering Failures Have Cost Corporations Billions, and Spending is Still on the Rise / Caldwell Bruce // *Information Week*. – 1994. – P. 50–60.
19. Kuznetsova S. The transformation of accounting systems in the chaotic economy structuring: The synergetic approach // Risk and Decision Analysis. Special Issue: Vol. 2: Behavioral Finance. – IOS Print, USA, New York, – 2011. – Number 3. – P.151-160
20. Мидлтон Д. Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений / Д. Мидлтон [пер. с англ. под ред. И.И. Елисеевой]. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 408 с.
21. Акерлоф Д. Рынок «Лимонов»: неопределенность качества и рыночный механизм / Д. Акерлоф // *THESIS*. – 1994. – № 5. – С. 91–104.
22. Посібник з бухгалтерського обліку / Делегація Європейської комісії в Україні, Молдові і Білорусі. – К.: МПП «Селко», 2004. – 554 с.
23. Палий В.Ф. Современный бухгалтерский учет / В.Ф. Палий. – М.: Бухгалтерский учет, 2003. – 792 с. (Библиотека «Бухгалтерский учет»).
24. Крупка Я.Д. Основні напрямки та суттєві обмеження інформаційного забезпечення процесу інвестування / Я.Д. Крупка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка. – 2002. – Вип. 1. – С. 90–92.
25. Рувер Р. де. Как возникла двойная бухгалтерия (Развитие бухгалтерии до Луки Пачоли согласно счетным книгам купцов средневековья) / Р. де Рувер. – М.: Госфиниздат, 1958. – 67 с.